

ODGOVORNO O OSJETLJIVIM PITANJIMA

Marko Samardžija

IZ TRIJU STOLJEĆA HRVATSKOGA STANDARDNOG JEZIKA

(Drugo prošireno izdanje,
Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2004.)

U jezikoslovnoj kroatistici udomaćilo se gledašte po kojemu je standardizacija hrvatskoga jezika započela u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Spoznaje o tome zriju već dugo, ali ozbiljno proučavanje standardizacijskih procesa počelo je u drugoj polovici prošloga, tj. XX. stoljeća pa možemo reći da se u to vrijeme počinje razvijati posebna disciplina koju zovemo povijest hrvatskoga standardnoga jezika. Ozbiljan je prilog tim nastojanjima knjiga Marka Samardžije *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. Prvo izdanje te knjige objavila je Matica hrvatska 1997. u svojoj Maloj znanstvenoj biblioteci. Ovo drugo izdanje koje objavljuje Hrvatska sveučilišna naklada znatno se razlikuje od prvoga. Autor je uvrstio 13 novih radova nastalih između 1998. i 2002. i zadržao 12 iz prvoga izdanja pa sada imamo pred sobom knjigu od 25 radova podijeljenih u tri poglavlja (po stoljećima).

Čini mi se da je osvrt na ovu knjigu dobro početi od njezina kraja, tj. od *Bibliografske bilješke* (str. 237 - 239) u kojoj možemo pročitati u kojoj je prilici koji tekst autor pročitao kao referat na nekom znanstvenom skupu i kada ga je i u kojoj ediciji prvi put objavio. Iz tih bilježaka pažljiv čitatelj može uočiti zanimljive činjenice. Jedna od

njih je da si Marko Samardžija (koji već više od 30 godina radi na Katedri za hrvatski standardni jezik i već je dulje od desetljeća na njezinu čelu) nije mogao dopustiti da izostane ni s manjih ni s većih skupova na kojima se govorilo o standardnojezičnoj problematici ili je bila prilika i potreba da se i o njoj govori. Teme je prilagođavao značenju i karakteru skupa pa je vidljivo da je na onim manjima govorio najčešće o iz različitih razloga zaboravljenim jezikoslovcima i temama (o Kruni Krstiću, o Marinu Somborcu, o gramatikama Rudolfa Fröhlicha Veselića, o jezikoslovnim radovima Antuna Barca i sl.), a na velikim, nerijetko međunarodnim, skupovima nudio je svoja razmišljanja o temama koja zahvaćaju, sadržajno i vremenski širu problematiku, pa ih obično zovemo sintetskim (npr. *Hrvatski leksik u drugoj polovici XVIII. stoljeća*, *Hrvatsko sociolingvističko stanje od godine 1790. do hrvatskoga narodnog preporoda*, *Hrvatski standardni jezik u devedesetim godinama XX. stoljeća* i sl.).

Odabir i raspored tema govore o Samardžijinoj svijesti o vlastitim obvezama i obvezama katedre kojoj je na čelu. Svi iole upućeni znaju da je malo katedara na našem najvećem sveučilištu koje su tako izložene očima javnosti kao Katedra za standardni hrvatski jezik.

Reklo bi se da od njezina osnutka 1950. pa do danas za njezine članove nije prestajao znak opće opasnosti.

I skice za portrete i opsežni sintetski radovi mogu, naravno, biti napisani bolje i lošije, ali jasno je da drugi zahtijevaju više posla i veće znanje. Visoku ocjenu za kvalitetu ova knjiga zaslužuje stoga što ni jedan njezin redak nije ispod prosjeka naše jezikoslovne kroatistike, a njezini najbolji dijelovi mogu se bez pretjerivanja uvrstiti u sam vrh suvremenih jezikoslovnih kroatističkih dostignuća. U ovoj prilici posebno želim istaknuti dvije autorove prednosti.

Prva je vrlo dobro poznavanje hrvatske, posebno političke, povijesti, što je vrlo važno kada se proučava povijest standardizacije. Teško da se u tom pogledu itko od živućih hrvatskih jezikoslovaca može takmičiti sa Samardžijom. On kao i drugi jezikoslovci poštuje specijalističke jezikoslovne radove, ali kako je standardni jezik i sociolingvistička činjenica, veliku pozornost poklanja političkim odlukama koje su se ticale jezika i pritom vrlo pažljivo razlikuje donošenje i provođenje tih odluka. Svaki veći rad u ovoj knjizi nudi nam se samo mali i obavijesno pisani povijesni uvod, nego i uravnoteženo i djelotvorno prepletanje povijesnoga i jezikoslovnoga. Upozoravam npr. na rad *Hrvatsko sociolingvističko stanje od 1790. do hrvatskoga narodnoga preporoda* (48 - 70) u kome autor prvo nudi najvažnije činjenice iz povijesti hrvatskoga etničkog prostora u pet prepreporodnih desetljeća i zatim prati književnu i filološku kroatističku proizvodnju. Literatura o predmetu nije samo popis djela kojima se služio, nego iscrpan i promišljeno sastavljen niz

od preko 130 naslova koji će pomoći svakome tko bude išta ozbiljnije radio o književnim i jezičnim pojavama toga vremena. Na kraju je (na pet stranica) autor ponudio kronološke tablice koje imaju tri kolone: u prvoj prati politički i društveni život, u drugoj ostvarenja hrvatskoga jezikoslovlja, a u trećoj djela hrvatske književnosti. Tako usustavljena građa pravi je dar zahtjevnijem čitatelju i ne zna se kazuje li više tekst u tablicama ili povremeno vrlo velike bjeline.

Druga je autorova prednost njegovo dosljedno nastojanje da se ni iz kojih razloga ništa ne prešućuje i da se znanstvena objektivnost ne žrtvuje ni jednoj vrsti osjećaja, pa ni onima za koje sam inače imaš razumijevanja. Poznato je npr. da naša kroatistika teško sriče objektivne rečenice o jednom od najvećih kroatista - Tomi Maretiću. Samardžija u tekstu *Stotinu godina od objavljivanja Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga jezika Tome Maretića* (123 - 127) piše: "Tako smo došli do još jednoga tipično hrvatskoga paradoksa: dok se jezgreni dio njegove gramatičke norme, uz nešto manje - više kozmetičkih preinaka i sitnijih dopuna, sustavno baštini u većini prošlostoljetnih (tj. iz XX. st., S. D.) hrvatskih gramatika, dotle je Tomo Maretić, jedan od utemeljitelja te norme, i dalje *persona non grata*. Koliko je to ispravno i je li to dobro najbolje ćemo shvatiti nakon što pokušamo odgovoriti na pitanje koliko temeljnih znanja iz hrvatske gramatike zamislivi prosječni govornik hrvatskoga, danas uglavnom posredno, duguje upravo gramatici od čijeg se objavljivanja godine 1899. napunilo stoljeće" (126). Ne samo u ovim retcima i ne samo u ovom radu Samardžija se uporno zalaže

da Maretić dobije priznanje za svoje zasluge i kritiku za svoje promašaje jer propustiti jedno ili drugo znači navijati a ne ozbiljno pisati. Taj isti Samardžijin poziv na objektivnost vidi se i u njegovim radovima o hrvatskim vukovcima (u ovoj knjizi *Još o genezi i utjecaju hrvatskih vukovaca*, 113 - 122. str. ili *Hrvatsko jezikoslovlje od sedamdesetih godina XIX. stoljeća do godine 1918.*, 135 - 162). Rad *Hrvatski književni i standardni jezik u vrijeme ekspresionizma (163 - 167)* počinje ovako: "Postoje teme o kojima kroatistika progovara tek zgodimice, kad je neizbježno, a i tada uglavnom nevoljko." U te teme Samardžija ubraja i raspravu osudbinih hrvatskog književnoga jezika u vrijeme ekspresionizma kada je znatan broj hrvatskih književnika pisao ekavicom. Ne samo što raspravlja o tom problemu, nego i donosi oštra unitaristička razmišljanja književnika A. B. Šimića te njegov poznati vrisak protiv gramatike. Samardžija zna da se tako upotpunjava slika o tom vremenu i popunjava povijest hrvatskoga jezičnoga standarda, a Šimić neće izgubiti na svojoj književnoj vrijednosti, niti će ga itko izgoniti iz hrvatske književnosti. Jasno mu je da su naša preučivanja potrebna nama, a ne pokojnima.

Svoj su prostor u ovoj knjizi uz već spomenute dobile i mnoge važne osobe novovjeke hrvatske (jezične) kulture: Relković, Šulek, Parčić i, osobito, nezaobilazni, ljudski i stručno neprijeporni Stjepan Ivšić. Samardžija analizira Ivšićevo jezične savjete (str. 188 - 195.) i njegovu ulogu u društvu i časopisu "Hrvatski jezik" (str. 175 - 187.). U ovoj su drugoj možda najzanimljivije stranice posvećene Jozi Dujmušiću (1874 - 1942) i one pokazuju kako ni najbolji nisu

nepogrešivi: Samardžija navodi devet tema koje je Dujmušić ponudio Ivšiću, ali Ivšić nije uvrstio ni jedan premda su naslovi odreda najavljujivali zanimljive i relevantne rasprave vjerojatno stoga što je Dujmušić bio "protuvukovac, zagovornik morfonološke (etimološke) koncepcije hrvatskoga pravopisa te protivnik jedinstvenoga hrvatskog i srpskog jezika" (str. 182.).

Knjiga završava vrlo aktualnim radom *Hrvatski jezik u vrijeme globalizacije* (str. 233 - 236) u kome se govori o "vrućim" temama: o internacionalizaciji (tj. o širenju utjecaja engleskoga na druge jezike), uspoređuje se s tim u vezi aktualno hrvatsko jezično stanje sa stanjima u drugim slavenskim jezicima i naglašava se da dominacija (američkoga) engleskoga "normativiste i standardologe tzv. malih jezika upravo prisiljava da *hic et nunc*, dakle bez odgađanja oblikuju, *domisle strategiju održiva razvoja "svoga" standardnoga jezika koju će potom postupno do(građivati u skladu s novim prilikama i iz njih izraslim novim (komunikacijskim) potrebama*" (str. 234.). U hrvatskom primejru to, piše Samardžija, prije svega vraća pitanje o središnjem nacionalnom stručnom mjestu oblikovati strategiju razvoja i koje bi "snagom svoga stručnoga autoriteta (raz)rješavalo aktualne dvojbe".

Po autorovu mišljenju oblikovanje takvoga mjesta "ne bi se smjelo odgađati samo zbog toga što smo u prošlosti već imali jedno takvo uglavnom slabo učinkovito rješenje (Hrvatski državni ured za jezik između travnja 1941. i svibnja 1945.) ili zato što je gotovo jučer neki saborski zastupnik, potpomognut nekim sumišljenikom među jezikoslovnim kroatistima, sricao zakone

o tijelu državne uprave koje bi o kulturi hrvatskoga jezika i o hrvatskome jeziku uopće skrbrilo kaznama od novčanih do zatvorskih. *Središnje nacionalno stručno mjesto za hrvatski jezik potrebno je i kao institucionalna brana protiv poteškoća što ih globalizacija priskrbuje svim jezicima*" (str. 235.). Ono bi, po autorovu mišljenju, pomoglo sustavnom promicanju polifunkcionalnosti hrvatskoga standardnoga jezika, edukacijskom informiranju hrvatske jezične zajednice, težnji prema poželjnom stupnju društvene prestižnosti

hrvatskoga jezika i razvitku nove jezične osjetljivosti.

U knjizi ima vrsnih rasprava koje u ovom prikazu nismo ni spomenuli, ali će ih sigurno spominjati stručnjaci kad budu pisali o tim i sličnim temama. Izdvojili smo i prokomentirali ono što bi čitatelja možda moglo potaknuti da Samardžijinu knjigu uzme u ruke. To bi za mnoge mogao biti važan trenutak odmaka od kuloarskih brbljanja o hrvatskome jeziku i uključivanja u ozbiljne i odgovorne razgovore o njemu.

Stjepan Damjanović

AUTORSKO ČITANJE SUVREMENE HRVATSKE DRAME I KAZALIŠTA

Ana Lederer

VRIJEME OSOBNE POVIJESTI

– OGLEDI O SUVREMENOJ HRVATSKOJ DRAMI I KAZALIŠTU

(Ljevak, Zagreb 2004.)

Najnovija knjiga Ane Lederer *Vrijeme osobne povijesti - ogledi o suvremenoj hrvatskoj drami i kazalištu* nedavno objavljena u sklopu biblioteke 'Razotkrivanja' nakladničke kuće 'Ljevak' zbir je autoričinih čitanja suvremene hrvatske drame i kazališta pisanih u formi teatrologijskih rasprava kojima se pokušavaju označiti određene problemske točke u istraživanju razdoblja hrvatske drame i kazališta od 1990. godine do današnjih dana. Osnovne teze za analizu dramske književnosti tog 'kraja stoljeća' polemički šarmantno i argumentirano autorica razrađuje i kazališnim kontekstom nadopunjuje u studiji pod naslovom *Hrvatski dramski repertoar od 1990. do 1995.* koja predstavlja uvodnu,

ali ujedno i temeljnu, žarišnu nit njene najnovije knjige. Upravo iz nje, poput lepeze, izvire osam neobično strasnih i sadržajno izravnih ogleda (pisanih u rasponu od desetak godina) u kojima Ana Lederer plete čvrstu mrežu naše dramsko-kazališne stvarnosti.

Analizirajući hrvatski dramski repertoar prve polovice devedesetih godina 20. stoljeća autorica tim svojim ogledom u našu književnoteorijsku praksu unosi periodizacijski novo, ali nezaobilazno književnopovijesno određenje. Dotada neutralan pojam suvremenosti bitno revidira u odnosu na svoje prethodnike (primjerice, Pavla Pavličića i Branka Hećimovića) te izdvaja 1990. godinu kao graničnu